

Jan Staszków

RATYFIKACJA UMOWY MIĘDZYNARODOWEJ W PRAWIE POLSKIM PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Ratyfikacja jest jednym z etapów¹ zawierania umowy międzynarodowej i stosowana jest zazwyczaj przy „solennym” jej zawieraniu. Sposób, w jaki dochodzi do ratyfikacji (a więc jakie organy państwa są upoważnione do takiej czynności) oraz które umowy międzynarodowe są przedmiotem ratyfikacji (o ile sama treść umowy międzynarodowej o tym nie mówi), to kompetencja prawa wewnętrznego każdego państwa².

¹ Zawieranie (powstawanie) umowy międzynarodowej jest procesem trwającym w czasie i dzielonym na różne etapy. Zazwyczaj mówi się o prostym i złożonym trybie zawierania umowy międzynarodowej. W ramach każdego trybu wyróżnić możemy umowy dwu- i wielostronne. S. E. Nahlik w swej pracy *Wstęp do nauki prawa międzynarodowego publicznego*, Kraków 1968, na stronie 247 i nast. wymienia kilka etapów mieszczących się w pojęciu „zawieranie” umowy międzynarodowej (negocjacje, paraflowanie, podpisanie, podpis *ad referendum*, w końcu ratyfikacja i zatwierdzenie). Podział „zawierania umowy” na w *sensie largo* i w *sensie stricto* spotykamy w pracy M. Frankowskiej *Prawo traktatów*, Warszawa 1997, gdzie na stronie 69 i nast. mowa jest o rokowaniach, negocjacjach, przyjmowaniu tekstu i ustalaniu jego autentyczności, podpisaniu, paraflowaniu, ratyfikacji i w końcu wymianie dokumentów.

² Zazwyczaj postanowienia dotyczące ratyfikacji umowy międzynarodowej znajdują się w dokumentach rangi najwyższej w państwie – w konstytucjach. W Polsce dokumentami obowiązującymi w zakresie ratyfikowania umowy międzynarodowej jest Konstytucja z dnia 2 kwietnia 1997 roku oraz wydane na jej podstawie dwa dokumenty: ustawa o umowach międzynarodowych z dnia 14 kwietnia 2000 roku (Dz. U. 2000, nr 39, poz. 443) oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 sierpnia 2000 roku w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o umowach międzynarodowych (Dz.U. 2000, nr 79, poz. 891).

Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z 1969 roku³ w swych postanowieniach definicyjnych określa, że „[...] »ratyfikacja«, »przyjęcie«, »zatwierdzenie« i »przyłączenie« [...]» oznaczają każdorazowo tak nazwany akt międzynarodowy, przez który państwo⁴ wyraża na płaszczyźnie międzynarodowej swą zgodę na związanie się traktatem [...]»⁵. Dalej konwencja wiedeńska o prawie traktatów reguluje, że ratyfikacja jest jednym ze sposobów, jakim państwo może wyrazić zgodę na związanie się traktatem⁶. Taką zgodę państwo wyraża w czterech przypadkach:

- 1) jeżeli traktat postanawia, że zgoda taka będzie wyrażona w drodze ratyfikacji,
- 2) w inny sposób ustalono, że państwa negocjujące ustaliły, że ratyfikacja będzie wymagana,
- 3) gdy przedstawiciel państwa podpisał traktat z zastrzeżeniem ratyfikacji,
- 4) gdy zamiar państwa podpisania traktatu z zastrzeżeniem ratyfikacji wynika z pełnomocnictw jego przedstawiciela lub został wyrażony w czasie negocjacji⁷.

Zgodnie z postanowieniami konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów dokumenty ratyfikacyjne ustanawiające zgodę państwa na związanie się traktatem wymienia się między państwami umawiającymi lub składa (w przypadku traktatów wielostronnych) depozytariuszowi lub też notyfikuje je umawiającym się państwom lub depozytariuszowi, o ile tak uzgodniono w traktacie⁸.

W Polsce w okresie po drugiej wojnie światowej można wyodrębnić trzy okresy, w których obowiązywały różne regulacje prawa wewnętrznego dotyczące procesu ratyfikacji umów międzynarodowych. Pierwszy – do powstania konstytucji z 1952 roku, drugi – do powstania konstytucji z 1997 roku i trzeci – obowiązujący do dziś, uregulowany w konstytucji z 1997 roku.

³ Tekst konwencji opublikowano w Dz. U. 1990, nr 74, poz. 439, załącznik. Konwencja weszła w życie 27 stycznia 1980 roku, a w stosunku do Polski w dniu 1 sierpnia 1990 roku. Konwencja wiedeńska o prawie traktatów jest nazywana czasem „umową o umowach”, bowiem zbierając w jednym dokumencie dotychczasowy zwyczaj jest umową międzynarodową wskazującą na standard, jaki winny mieć spisywane umowy międzynarodowe pomiędzy podmiotami prawa międzynarodowego.

⁴ Konwencja wiedeńska o prawie traktatów mówi, że dotyczy państw jako podmiotów prawa międzynarodowego zarazem jednak w artykule 3 przyznaje, że nic nie stoi na przeszkodzie stosowania tekstu konwencji do stosunków pomiędzy państwami a innymi podmiotami prawa międzynarodowego lub między takimi podmiotami prawa międzynarodowego. Jest to jeden z nielicznych przypadków przyznania w prawie międzynarodowym publicznym istnienia innych niż państwa podmiotów prawa międzynarodowego publicznego.

⁵ Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, tekst w Dz. U. 1990, nr 74, poz. 439, załącznik, art. 2, ust. 1, pkt b.

⁶ Ibidem, art. 11

⁷ Ibidem, art. 14, ust. 1

⁸ Ibidem, art. 16

OKRES DO POWSTANIA KONSTYTUCJI Z 1952 ROKU

Zakończenie drugiej wojny światowej oraz organizowanie się na terenach wyzwolanych spod okupacji niemieckiej nowej władzy stworzyło nową sytuację dla procedury ratyfikacji zawieranych umów międzynarodowych. Nowa sytuacja prawno-ustrojowa związana jest przede wszystkim z powstaniem Krajowej Rady Narodowej (31 grudnia 1943 r.) oraz utworzeniem drogą ustawy z dnia 21 lipca 1944 r. Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego⁹, który w manifestie odczytanym w dniu 22 lipca 1944 r. w audycji radiowej Związku Patriotów Polskich rozgłosił radia moskiewskiego uznał emigracyjny rząd w Londynie i jego delegaturę w kraju za władzę samozwańczą i nielegalną opierającą się na „bezpprawnej i faszystowskiej” konstytucji z kwietnia 1935 roku. Tekst manifestu wskazał konstytucję z 17 marca 1921 r. jako tę, na podstawie której działać będzie KRN i PKWN do czasu „zwołania wybranego w głosowaniu powszechnym, bezpośrednim, równym, tajnym i stosunkowym Sejmu Ustawodawczego, który uchwali, jako wyraziciel woli narodu, nową konstytucję”. Kolejnymi dokumentami mającymi bezpośredni lub pośredni wpływ na proces ratyfikacji umów międzynarodowych stały się w nowych okolicznościach: ustawa z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekretów z mocą ustawy¹⁰ oraz ustawa z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania Rad Narodowych¹¹, a także ustawa z dnia 11 września 1944 r. o kompetencji Prezydenta Krajowej Rady Narodowej¹². Wszystkie wymienione tu dokumenty źródłowe przekazywały proces ratyfikowania umowy międzynarodowej w zakres działania Krajowej Rady Narodowej, która zgodnie z pierwszymi postanowieniami ustawy o organizacji i zakresie działania Rad Narodowych miała być do czasu

⁹ Manifest PKWN opublikowany został w załączniku do Dz. U. 1944, nr 1. Wedle autorów zajmujących się prawem konstytucyjnym ustawa ta została antydatowana. „Decyzja o utworzeniu PKWN została podjęta 20 lipca 1944 roku przez przebywającą w Moskwie delegację KRN wraz z przedstawicielami Zarządu Głównego Związku Patriotów Polskich. Ustawa ta została uchwalona na najbliższej sesji KRN, tj. w dniu 15 sierpnia 1944 roku” – zob. M. Domagała, D. Górecki (red.), *Wybór źródeł do nauki prawa konstytucyjnego (lata 1944-1992)*, Łódź bdw., s. 9.

¹⁰ Opublikowana w Dz. U. 1944, nr 1, poz. 3. Ustawa ta upoważniała KRN do wydawania dekretów z mocą ustawy „[...] z wyjątkiem spraw ratyfikacji umów międzynarodowych”.

¹¹ Ustawa opublikowana w Dz. U. 1944, nr 2, poz. 22 (ustawa była następnie trzykrotnie nowelizowana) w art. 26 § 1, pkt 8 powierza KRN „[...] zatwierdzanie umów międzynarodowych, [...]”, a w § 2 udziela upoważnienia do tego zatwierdzenia w czasie między posiedzeniami Krajowej Rady Narodowej, Prezydium Krajowej Rady Narodowej.

¹² Ustawa opublikowana w Dz. U. 1944, nr 5, poz. 23 (następnie nowelizowana) w swym art. 3 dotyczącym zastępstwa Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej przez Prezydenta Krajowej Rady Narodowej mówi, iż: „[...] zawiera umowy z innymi państwami [...]”.

„powołania stałej politycznej reprezentacji Narodu” jego organem w zakresie ustawodawstwa. W okresach między posiedzeniami Krajowej Rady Narodowej proces ratyfikowania umowy międzynarodowej przechodził do kompetencji Prezydium Krajowej Rady Narodowej. Wspomniana wcześniej ustawa o kompetencji Prezydenta Krajowej Rady Narodowej (wg nowelizacji z 31 grudnia 1944 r. dokonano zmiany z Przewodniczącego na Prezydenta KRN) w swym art. 3 mówiącym o kompetencji Prezydenta KRN wymieniła też w punkcie c „zawieranie umowy z innymi Państwami”.

Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej¹³ w przedmiocie ratyfikacji umów międzynarodowych utrzymała w mocy regulacje zawarte w Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r. Wedle tamtejszej regulacji ratyfikacja umów międzynarodowych należała do Prezydenta za wyjątkiem umów handlowych i celnych oraz umów, które stale obciążają państwo pod względem finansowym albo zawierają zmianę granic państwa, a także przymierzy – te wymagały za każdym razem zgody Sejmu¹⁴.

Zatem, sumując okres do 1952 roku, ratyfikacja umów międzynarodowych należała początkowo (to jest do powstania ustawy konstytucyjnej z 1947 r.) wyłącznie do KRN oraz do Prezydenta KRN, który „z tytułu zastępstwa Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej” stawał się jak gdyby jednoosobową głową państwa. Prawa tego nie miał powołany 31 grudnia 1944 r. Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej¹⁵. Po powołaniu Sejmu Ustawodawczego prawo ratyfikacji umów międzynarodowych przysługiwało Prezydentowi.

Ratyfikacja umowy międzynarodowej winna wyprzedzać dzień jej wejścia w życie. W opisywanym okresie doszło do przypadku, kiedy to do ratyfikacji umowy międzynarodowej doszło po jej wejściu w życie¹⁶. W literaturze można znaleźć

¹³ Opublikowana w Dz. U. 1947, nr 18, poz. 71 – z późniejszymi zmianami.

¹⁴ Art. 49 ustawy konstytucyjnej z dnia 19 lutego 1947 roku, Dz. U. 1947, nr 18, poz. 71 z późniejszymi zmianami.

¹⁵ Tekst powołania rządu w Dz. U. 1944, nr 19, poz. 99.

¹⁶ Stan taki miał miejsce wobec Karty Narodów Zjednoczonych. Ustawa ratyfikująca Kartę Narodów Zjednoczonych została umieszczona w Dzienniku Ustaw z 1946 roku, nr 2, poz. 6, gdzie ustawę ratyfikującą datuje się na 31 grudnia 1945 roku. W art. 1 tej ustawy podaje się: „Wyraża się zgodę na dokonanie przez Prezydenta Krajowej Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej ratyfikacji podpisanych w San Francisco dnia 26 czerwca 1945 r.: Karty Narodów Zjednoczonych oraz Porozumienia ustanawiającego Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych”. Pomijając już fakt, czy jest to ratyfikacja *ex post*, czy też nie należy pamiętać, że Polska w dniu 26 czerwca 1945 roku tekstu Karty Narodów Zjednoczonych nie podpisała z tego względu, że nie było zgody wśród państw sprzymierzonych, który rząd – londyński czy lubelski – jest do tego upoważniony. W dniu 26 czerwca 1945 roku tekst Karty podpisało 50 państw, ale pośród tych państw nie było Polski. Artykuł 110 ust. 4 Karty Narodów Zjednoczonych, wprowa-

określenie na ten stan faktyczny jako udzielenie zgody na ratyfikację *ex post*, chociaż dokumenty z tego okresu dotyczące problematyki ratyfikacji takiej możliwości nie przewidują¹⁷.

OKRES OBOWIĄZYWANIA KONSTYTUCJI Z LIPCA 1952 ROKU

Okres obowiązywania Konstytucji z 22 lipca 1952 r., która z różnymi nowelizacjami obowiązywała do dnia wejścia w życie Konstytucji z 1997 r., charakteryzuje się wieloma nieprecyzyjnymi określeniami i wieloma zmianami nowelizującymi postanowienia mówiące o prawie do ratyfikacji umów międzynarodowych. Odsyłając do bogatej literatury z tego zakresu¹⁸, praca niniejsza ogranicza się jedynie do wskazania podstawowych regulacji prawnych w tej mierze.

Konstytucja z 1952 r. w swej treści nie dawała żadnych uprawnień Sejmowi w sprawie ratyfikowania umów międzynarodowych. Sprawa ta została przekazana

dzony w związku z tym, że Polska tekstu Karty w dniu 26 czerwca 1945 roku nie podpisała, dawał Polsce prawo do podpisania tekstu Karty „w terminie późniejszym” z zachowaniem prawa do używania nazwy „członek pierwotny ONZ”, o ile przed dniem wejścia w życie Karty tekst Karty podpisze. Karta Narodów Zjednoczonych weszła w życie w dniu 24 października 1945 roku, to jest po dniu, kiedy dokumenty ratyfikacyjne złożyły mocarstwa będące stałymi członkami Rady Bezpieczeństwa oraz połowa państw będących sygnatariuszami Karty. Ponieważ zgodnie z dokumentami, na które w swych publikacjach powołuje się Sekretariat ONZ, Polska Kartę podpisała w dniu 15 października 1945 i wręczyła dokument ratyfikacyjny w dniu 16 października 1945 roku, stała się członkiem pierwotnym ONZ. Karta NZ weszła w życie w stosunku do Polski w dniu 24 października 1945 roku. Członkowie pierwotni ONZ nigdy nie mieli specjalnych praw i zawsze zrównani byli w prawach i obowiązkach z członkami przystępującymi. Była to i jest jedynie kategoria historyczna.

Na kanwie przytoczonej powyżej sprawy warta jest też wspomnienia dokumentacja, którą wymienia i na którą powołuje się Sekretariat ONZ. Otóż w zestawieniach członków ONZ Sekretariat podaje, że Kartę Narodów Zjednoczonych podpisał w Nowym Jorku w dniu 15 października 1945 roku ówczesny minister spraw zagranicznych Polski Wincenty Rzymowski a złożenie dokumentu ratyfikacyjnego odbyło się w dniu 16 października 1945 roku. Sprawą już tylko dociekliwych historyków będzie ustalenie jaki to dokument został złożony przez Wincentego Rzymowskiego w dniu 16 października 1945 roku jako ratyfikujący Kartę Narodów Zjednoczonych skoro dokumenty w Polsce mówią o tym, że ratyfikacja dokonała się dopiero w dwa i pół miesiąca później to jest 31 grudnia 1945 roku.

¹⁷ Tak – M. Masternak-Kubiak w pracy *Umowa międzynarodowa w prawie konstytucyjnym*, Warszawa 1977, s. 36, przypis 53.

¹⁸ L. Gelberg, *Z problematyki umów międzynarodowych*, [w:] *W 50-lecie pracy naukowej Juliana Makowskiego*, Warszawa 1957; K. Skubiszewski, *Sejm i zawieranie umów międzynarodowych*, „Państwo i Prawo” 1958, nr 3; S. Kaźmierczyk, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa wewnętrznego PRL*, Wrocław 1968.

w kompetencje Rady Państwa¹⁹ wybieranej z grona Sejmu. Rada Państwa działała również po upływie kadencji Sejmu aż do wyboru Rady Państwa przez nowo wybrany Sejm²⁰. O kompetencjach Rady Państwa w zakresie ratyfikowania umów międzynarodowych stanowi artykuł 25 ustęp 1 omawianej Konstytucji, mówiąc że „Rada Państwa [...] ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe [...]”²¹. Tekst cytowanego artykułu Konstytucji nie precyzuje jednakże, jakie umowy międzynarodowe ratyfikuje i wypowiada Rada Państwa. Wydaje się w związku z tym, że ratyfikacji winny podlegać wszystkie umowy międzynarodowe. W czasie obowiązywania takiej regulacji miał miejsce przypadek ratyfikowania umowy międzynarodowej nie przez Radę Państwa a przez Sejm. Chodziło o ratyfikację umowy o przystąpieniu Polski do Układu o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej z dnia 14 maja 1955 r.²² Precedens ten różnorako jest w literaturze przedmiotu tłumaczony, czasem jako chęć organu przedstawicielskiego, jakim jest Sejm (gremium pochodzącego z bezpośrednich wyborów), do udziału we wprowadzeniu w życie dokumentu szczególnie doniosłego dla państwa²³, innym razem jako prawo wynikające z artykułu 28 ust. 1, mówiącego o prawie do postanowienia o stanie wojny albo gdy z umów międzynarodowych wynika konieczność wspólnej obrony przeciw agresji. W takim przypadku kompetencją ogłoszenia stanu wojny obdarzony był Sejm, a gdy Sejm nie obradował – Rada Państwa²⁴.

Po przeanalizowaniu tekstu art. 28. ust. 1²⁵ wydaje się jednak, że wyciągnięcie wniosku o kompetencji Sejmu do ratyfikacji umów międzynarodowych jest raczej nie uprawnioną interpretacją rozszerzającą, ponieważ analizowany artykuł zupełnie nic nie mówi o **ratyfikacji** umowy międzynarodowej, ale o **stanie wojny**.

Okres obowiązywania Konstytucji lipcowej z 1952 r. to czas powstania również innego źródła prawa wewnętrznego dotyczącego wprowadzania w życie umów międzynarodowych. Dokumentem tym była uchwała Rady Państwa i Rady Ministrów podjęta w 1968 r., mówiąca m.in. o trybie i zasadach wprowadzania w życie

¹⁹ Art. 25, ust. 1, pkt 7 Konstytucji. Tekst Konstytucji z 1952 r. (ujmujący wszystkie nowelizacje tego dokumentu) cytuję za: *Wybór źródeł do nauki prawa konstytucyjnego...*, op. cit., s. 134-135.

²⁰ Art. 24, ust. 3 Konstytucji, s. 134.

²¹ Art. 25, ust. 1 Konstytucji, s. 134-135.

²² Tekst układu w Dz. U. 1955, nr 30, poz. 182.

²³ Tak – S. E. Nahlik w pracy *Wstęp do nauki prawa międzynarodowego*, Warszawa 1967, s. 258.

²⁴ Tak – S. Kaźmierczyk w pracy *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa wewnętrznego PRL*, Wrocław 1968, passim.

²⁵ Art. 28, ust. 1 Konstytucji, s. 135, brzmiał: „Postanowienie o stanie wojny może być powzięte jedynie w razie dokonania zbrojnego napadu na Polskę Rzeczpospolitą Ludową albo, gdy z umów międzynarodowych wynika konieczność wspólnej obrony przeciwko agresji. Postanowienie takie uchwała Sejm, a gdy Sejm nie obraduje – Rada Państwa”.

umów międzynarodowych²⁶. Zgodnie z postanowieniami tej uchwały ratyfikacji podlegały umowy międzynarodowe, jeżeli strony umowy tak postanowiły, oraz umowy o zasadniczym dla Polski znaczeniu, a do takich zaliczono:

- traktaty pokoju i układy o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy,
- inne umowy polityczne,
- takie umowy, których treść dotyczyła spraw zastrzeżonych w Polsce dla regulacji ustawowych, oraz takie, których treść odbiegała od obowiązującego ustawodawstwa.

Taki stan prawny w zakresie uregulowania kwestii ratyfikacji umów międzynarodowych w zasadzie²⁷ utrzymał się do Konstytucji kwietniowej z 1997 r.

OKRES OBOWIĄZYWANIA KONSTYTUCJI Z 1997 ROKU

Obecnie obowiązująca Konstytucja z 2 kwietnia 1997 r.²⁸ wiele swych postanowień poświęca sprawie ratyfikacji umowy międzynarodowej, odnosząc się do tego, jakie organy państwa mają kompetencje do dokonywania ratyfikacji umowy międzynarodowej oraz które umowy międzynarodowe, ze względów merytorycznych, podlegają temu trybowi wprowadzania w życie. Konstytucja upoważniła zarazem Sejm do wydania ustawy, która określałaby zasady, tryb zawierania, ratyfikowania i wypowiedzania umów międzynarodowych. Ustawa taka została wydana z datą 14 kwietnia 2000 r.²⁹ Niezwykle istotną sprawą jest, że Konstytucja weszła w życie w czasie

²⁶ Uchwała Rady Państwa i Rady Ministrów z 1968 roku dotycząca umów międzynarodowych jest dokumentem niepublikowanym.

²⁷ W postanowieniach (prawa wewnętrznego) dotyczących ratyfikacji umów międzynarodowych w opisywanym okresie wspomnieć należy jeszcze dwie ingerencje ustawodawcy – nowelę konstytucyjną z 1989 roku i Małą Konstytucję z 1992 roku. Skutkiem tych nowelizacji było powstanie dwu trybów ratyfikacji: pierwszy, gdy Prezydent współdziała z Sejmem (duża ratyfikacja) i drugi, gdy Prezydent działa sam (mała ratyfikacja). Określenia mała i duża ratyfikacja nie są określeniami ustawowymi – są stosowane przez naukę i spotykane w opracowaniach dotyczących tematyki umów (traktatów) międzynarodowych.

²⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej została uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 roku i przyjęta w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 roku. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej podpisał tekst Konstytucji w dniu 16 lipca 1997 roku, została ogłoszona w Dzienniku Ustaw z 1997 roku w numerze 78, pozycja 483, weszła w życie, zgodnie z jej artykułem 243, po upływie trzech miesięcy od dnia jej ogłoszenia, to jest w dniu 17 października 1997 roku.

²⁹ Tekst ustawy ogłoszono w Dz. U. 2000, nr 39, poz. 443 wraz z dalszym upoważnieniem (zawartym w art. 8, 11, 16, 19 i 24) dla Rady Ministrów do wydania rozporządzenia szczegółowego w sprawach m.in. trybu opracowywania projektu umowy, określenia wzorów i terminów dla opracowywania różnych dokumentów związanych z procesem zawierania czy też wypowiedzania umowy międzynarodowej, jej ogłaszaniem i przechowywaniem. Rozporządzenie takie ukazało się z datą 28 sierpnia 2000 roku i ogłoszone zostało w Dz. U. 2000, nr 79, poz. 891.

obowiązywania konwencji wiedeńskiej z 1969 roku o prawie traktatów³⁰, która jest umową kodyfikującą cały dział prawa międzynarodowego publicznego tytułowany zazwyczaj jako „prawo umów” czy też „prawo traktatów”. I tekst Konstytucji, i ustawa o umowach międzynarodowych, i Rozporządzenie Rady Ministrów wydane z upoważnienia zawartego w tej ustawie są w pełni powiązane z konwencją wiedeńską o prawie traktatów. Zastosowano podobne sformułowania i podobne określenia definicyjne.

Tekst Konstytucji dzieli umowy międzynarodowe na takie, które wymagają ratyfikacji przed swym wejściem w życie³¹, oraz na takie, które wymagają jedynie zatwierdzenia przez Radę Ministrów³². Podlegające ratyfikacji dzieli z kolei na trzy podstawowe grupy (z punktu widzenia trybu procesu ratyfikacji):

1) na takie, których ratyfikacja wymaga upoważnienia ustawowego i pośród nich znajdują się umowy międzynarodowe dotyczące:

- a) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,
- b) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji,
- c) członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej,
- d) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,
- e) spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy³³;

2) na takie, które nie są wymienione wyżej i których ratyfikacja nie wymaga upoważnienia ustawowego³⁴;

3) na takie, drogą których Rzeczpospolita Polska może przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej. Ratyfikacja takiej umowy wymaga jednak specjalnego postępowania na forum Sejmu i Senatu. Ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację takiej umowy międzynarodowej jest uchwalana przez Sejm większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz przez Senat większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów. Wyrażenie zgody na ratyfikację takiej umowy może być też uchwalone w referendum ogólnokrajowym. Jeżeli w referendum wzięła udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania, wynik referendum jest wiążący³⁵.

³⁰ Konwencja została przyjęta w Wiedniu dnia 22 maja 1969 r., weszła w życie w dniu 27 stycznia 1980 r. Polska przystąpiła do konwencji w dniu 27 kwietnia 1990 r., dokument ratyfikacyjny został złożony Sekretarzowi Generalnemu ONZ (jako depozytariuszowi) w dniu 2 lipca 1990 r. Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski w dniu 1 sierpnia 1990 r.

³¹ Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 87, ust. 1

³² Ibidem, art. 146, ust. 4, pkt. 10.

³³ Ibidem, art. 89, ust. 1.

³⁴ Ibidem, art. 89, ust. 2.

³⁵ Ibidem, art. 90.

Tak ratyfikowane umowy międzynarodowe po ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw stają się częścią krajowego porządku prawnego i mogą być bezpośrednio stosowane, chyba że ich stosowanie wymaga wydania ustawy³⁶. Ratyfikowana umowa międzynarodowa staje się źródłem powszechnie obowiązującego prawa w Polsce³⁷, przy czym ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy nie da się pogodzić z umową międzynarodową³⁸.

Konstytucja z 2 kwietnia 1997 r. oprócz wskazania, jakie umowy podlegają procesowi ratyfikacji, wskazuje również organy państwa, które mogą dokonywać takiej czynności. Organem ratyfikującym umowy międzynarodowe jest Prezydent³⁹. Prezydent może przed ratyfikowaniem umowy międzynarodowej zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie jej zgodności z Konstytucją⁴⁰. Umowy międzynarodowe, dla których nie przewidziano w Konstytucji procesu ratyfikacyjnego przed ich wejściem w życie, są zatwierdzane przez Radę Ministrów⁴¹. Cytowana wcześniej ustawa o umowach międzynarodowych, w sposób konsekwentny dzieląc umowy międzynarodowe na takie, które wymagają ratyfikacji dla swego wejścia w życie⁴², oraz na takie, które wymagają jedynie zatwierdzenia przez Radę Ministrów⁴³, szczegółowo precyzuje, jakimi umowami międzynarodowymi Polska może się związać poprzez podpisanie, wymiany not lub w inny sposób dopuszczony przez prawo międzynarodowe⁴⁴.

Prezydent jako organ państwa upoważniony do ratyfikowania umów międzynarodowych dokonuje ratyfikacji:

³⁶ Ibidem, art. 91, ust. 1.

³⁷ Ibidem, art. 87, ust. 1.

³⁸ Ibidem, art. 91, ust. 2.

³⁹ Ibidem, art. 133, ust. 1, pkt 1.

⁴⁰ Ibidem, art. 133, ust. 3.

⁴¹ Ibidem, art. 146, ust. 4, pkt 10.

⁴² Ustawa o umowach międzynarodowych, Dz. U. 2000, nr 39, poz. 443, art. 12 ust. 1.

⁴³ Ibidem, art. 12, ust. 3.

⁴⁴ Ibidem, art. 13, ust. 2. Tekst ustawy mówi: „w szczególności”, gdy:

„1) ustawa upoważnia do zawarcia umowy międzynarodowej w ten sposób a zawarta umowa międzynarodowa nie narusza przepisów ustawy upoważniającej,

2) umowa międzynarodowa ma charakter wykonawczy w stosunku do obowiązującej umowy międzynarodowej i nie wypełnia przesłanek określonych w art. 89 ust. 1 lub art. 90 Konstytucji [...],

3) celem umowy międzynarodowej jest zmiana obowiązującej umowy, w tym załącznika do niej, a zmiana umowy międzynarodowej lub załącznika nie wypełnia przesłanek określonych w art. 89, ust. 1 lub art. 90 Konstytucji [...],

4) wymagają tego inne szczególne okoliczności, a umowa międzynarodowa nie wypełnia przesłanek określonych w art. 89, ust. 1 lub art. 90 Konstytucji [...]”.

- za zgodą Sejmu wyrażoną w ustawie i są to umowy wymienione w art. 89 Konstytucji⁴⁵ (w literaturze ten sposób ratyfikacji określa się czasem jako „duża ratyfikacja”);
- bez zgody Sejmu wyrażonej w ustawie. W tym przypadku o zamiarze przedłożenia Prezydentowi umowy do ratyfikacji Prezes Rady Ministrów zawiadamia Sejm⁴⁶ (w literaturze ten sposób ratyfikacji określa się jako „mała ratyfikacja”).

Przepisy przejściowe i końcowe obecnie obowiązującej Konstytucji odnoszą się do problemu umów międzynarodowych zawartych, ratyfikowanych i ogłoszonych w Dzienniku Ustaw do czasu jej wejścia w życie, czyli na gruncie poprzednio obowiązującej Konstytucji. Takie umowy międzynarodowe uznaje się za umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie i stosuje się do nich postanowienia artykułu 91 obecnie obowiązującej Konstytucji pod warunkiem, że z treści umowy wynika, iż dotyczą kategorii spraw wymienionych w artykule 89 ustęp 1 Konstytucji.

⁴⁵ Konstytucja z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 89, ust. 1.

⁴⁶ Ibidem, art. 89, ust. 2.